

НАЦИОНАЛЕН ВОЕНЕН УНИВЕРСИТЕТ "ВАСИЛ ЛЕВСКИ"

5000 гр. Велико Търново, бул. „България“ №76

телефон: (062)618 822; факс:(062)618 899; e-mail: nvu@nvu.bg

*Реш. 5820/7.12.20
ек. 2*

СТ А Н О В И Щ Е

от проф. Валери Стоилов Стоянов, доктор на науките,
катедра „Мениджмънт и логистика“, ВВМУ „Н. Й. Вапцаров“

относно дисертационен труд на тема:

„ПСИХОЛОГИЧЕСКИ АСПЕКТИ НА ЛИЧНАТА СИГУРНОСТ“

за придобиване на
образователна и научна степен
„доктор“,
Област на висше образование
9. „Сигурност и отбрана“, Професионално направление
9.1. „Национална сигурност“

от **Деян Минков Хаджийски**

Становището е разработено на основание заповед на Началника на НВУ „Васил Левски“ № РД-06-297/12.11.2020 г., относно определяне състав на научно жури и решение на Научното жури, Протокол № 1 – рег. № 5415/16.11.2020 г.

Варна, 2020

I. Общо представяне на дисертационния труд, актуалност на темата и резултати от изследването.

Актуалността на темата на дисертационния труд на Деян Хаджийски не подлежи на съмнение. С динамичните промени в света, основани на цифровата трансформация и глобализацията на икономиката и политиката, интензифицираната мобилност на стоки и хора и производните от тях - разрастващия се тероризъм, технологичните аварии и катастрофи, войните, епидемиите и пандемииите, както и природните бедствия, правят обществата и хората по-чувствителни към проблема за сигурността в неговите световни, регионални, национални, общностни и индивидуални измерения.

До момента у нас, в тази сфера на познанието, подходите за осветляване на проблематиката са под общия знаменател на „обективистичния модус“ и системния подход. Сигурността се свързва със стабилността на определени системи от различен порядък. Дори се стига дотам в анализи да се твърди, че сигурността може да съществува, но „потребителите“ на сигурността – гражданите, може да не я забелязват. Всъщност, сигурността има смисъл, само ако служи за постигане на изконната цел на живота и неговия смисъл – благополучието на хората. В такъв аспект е силно под въпрос проблемът за експертната обективна оценка на уж добре функционираща системата, напр. за национална сигурност, когато всички симптоми в обществото свързани с благополучието на хората показват проблеми.

В контекст на гореизложеното, дисертационният труд на Деян Хаджийски е явление в българската наука и е предизвикателство пред гилдията, която се занимава с научното осветляване на аспектите на сигурността.

Сред експертите по сигурност, било по причина на социални и научни конвенции, или поради робуване на авторитети, съществува консенсус за същността на сигурността, разглеждана на т.нар. „високи“ равнища – държави, коалиции, в света, и това дава основание за дефиниране на т.нар. „обективна сигурност“, което политически е много прагматично. От друга страна, отделният гражданин, общността в която съществува, основни обекти на тези системи, не „преживяват“ по същия начин собствената си сигурност, както експертите я „преживяват“ - „обективно“, на основата на научните модели, на научното си съзнание и това често се пропуска в изследванията за сигурността. И именно тук се крие голямото противоречие, което се свързва с проблема за сигурността на различните нива на нейното изследване и методологичните модели за целта.

Този парадокс на сигурността идва вероятно от факта, че именно преживяването като феномен не се взема под внимание и фактът, че именно благодарение на него схващаме, че няма „обективно“ съществуващо нещо, а има индивидуално възприемане

НАЦИОНАЛЕН ВОЕНЕН УНИВЕРСИТЕТ "ВАСИЛ ЛЕВСКИ"

5000 гр. Велико Търново, бул. „България“ №76

телефон: (062)618 822; факс:(062)618 899; e-mail: nvu@nvu.bg

на факти и фрагменти от света, които се съотнасят към собственото и на общността, източник на идентичност за индивида, съществуване. В преживяването, т.е. в този процес на перманентното регистриране на собственото съществуване и съотнасяне на това съществуване към възприетото от средата, се крие разковничето за разбиране на феномена „индивидуална (лична) сигурност“. А върху това възприемане, което свързва индивида със средата, задълбочено анализирано от докторанта, влияние имат личностните диспозиции, миналият опит на индивида, образът за света, самооценката, идеята за бъдещето, настоящото психично състояние и т.н. Чрез актуалното възприемане се създава ситуация, индивидуален психичен конструкт, в който темпоралните измерения – минало (като опит), настояще (като психично състояние) и бъдеще (като жизненни цели в конкретен свят (образът за света), имат важно значение.

Дисертационният труд на Деян Хаджийски е добре осмислен и задълбочено разработен научен труд, по актуална и значима тема, с постигната цел, а именно, чрез него се изясняват индивидуални и средови детерминанти на преживяването на индивидуалната сигурност, като се очертава и ролята им в контекста на националната сигурност. Така се задава по-ясно и ролята на психологията в научното осветляване на проблемите на сигурността и потребността от интердисциплинарен поглед върху тях. Психологията е ценна с това, че може да помогне в определянето на личностни характеристики (диспозиции), които влияят значимо при оценката на обстоятелствата и фактите от реалността. Чрез психологията и нейната методология за изследване на индивидуално-личностните феномени става очевидно, че няма сигурност въобще, а такава за конкретния човек, в по-широк спектър - за определена общност.

Дисертационният труд е добре структуриран и балансиран между теоретичен анализ, представянето и анализите на собственото за докторанта емпирично изследване. Така по-ясно и отчетливо се открояват значимите приноси на автора на труда.

В първите две глави, които са 50% от обема на труда, се представят последователно анализи за същността на сигурността и различните и равнища за изследване. Акцент е личната (индивидуална) сигурност, като изясняването на съдържанието ѝ е от психологическа гледна точка – като потребност, преживяване и мотивация.

Във втората глава са анализирани личностни и средови детерминанти на индивидуалната сигурност. В съответствие с традицията в психологията, личностните детерминанти се свързват с т. нар. личностни диспозиции, които са устойчиви личностни характеристики и обуславят определена предразположеност на индивида за реакция и поведение в различни ситуации при среща със средови фактори. Логично

сред личностните детерминанти се анализират черти, като емоционалната стабилност/лабилност, оптимизма, локуса на контрола, личната ценност и тяхното влияние върху психичната регулация на дейността. Сред средовите фактори, като съществени за преживяването на личната сигурност (несигурност), са анализирани социалната свързаност и характерът на междуличностните взаимоотношения, влияние на медийте, социално-икономическите условия, престъпността, технологичните и природните бедствия и аварияте.

В края на двете теоретични глави са представени адекватни изводи, ориентирани към целта на дисертационния труд, заложената хипотеза и потребността да се създаде собствен за докторанта модел за емпирично изследване за влиянието на личностни и средови фактори, върху чувството за сигурност.

Теоретичната част на дисертационния труд показва задълбоченото разбиране на проблематиката от докторанта, интердисциплинарното ѝ осмисляне и способността за критична оценка на съществуващите теоретични модели и резултатите от емпирични изследвания, по корелиращи с дисертационния труд теми, както и възможността за приложението им за конкретните цели на настоящото изследване. Литературните източници са използвани коректно.

В трета глава е описана постановката на емпирично изследване за влиянието на личностни и социалнопсихологически фактори върху динамиката на чувството за сигурност.

Преценявам предложения от докторанта модел за емпиричното изследване като оптимален за постигане на целта на дисертационния труд.

Основната хипотеза на собственото за докторанта емпирично изследването допуска, "... че сигурността на индивида е предимно субективно преживяване, което зависи от личностните му особености в съчетание с определени социалнопсихологически влияния на средата." (с. 117). Хипотезата е декомпозирана в четири частни хипотези, които са логични, значими от научна гледна точка и емпирично проверими.

В изследването участие вземат 250 лица на възраст между 16 и 78 години, при средна възраст 34,6 г. и добре балансирана по този параметър структура на извадката.

НАЦИОНАЛЕН ВОЕНЕН УНИВЕРСИТЕТ "ВАСИЛ ЛЕВСКИ"

5000 гр. Велико Търново, бул. „България“ №76

телефон: (062)618 822; факс:(062)618 899; e-mail: nvu@nvu.bg

За събиране на емпирична информация се използва анкетна карта, разработена от докторанта и четири психологически въпросници, стандартизирани и валидизирани за български културни условия.

Емпиричната информация е обработена количествено чрез статистически пакет IBM SPSS Statistics, версия 20. Основателно са използвани следните методи за статистически анализ: описателни статистики, t-тест за независими извадки; еднофакторен дисперсионен анализ (One-Way ANOVA); Cronbach's Alpha за оценка на вътрешната консистентност на скалите от отделните въпросници, йерархичен клъстерен анализ, както и непараметричните методи: Pearson Chi-Square, коефициент на ординална корелация Spearman's rho, непараметричен тест за разлики между две независими групи на Ман-Уитни (Independent Samples MannWhitney U Test), непараметричен тест за разлики между две или повече независими групи на Крускал-Уолис (Kruskal-Wallis Test). Изброените методи са използвани коректно.

Направени са задълбочени анализи и изводи, като са разкрити значими фактори, които имат отношение към преживяването на чувство за сигурност.

Като най-съществен принос на докторанта приемам синтезирането на двете личностни диспозиции - „диспозиция за застрашеност“ и „диспозиция на сигурност“, чрез които се показва значимото влияние на личността върху преживяването на чувство за сигурност.

Като цяло, емпиричното изследване е прецизно планирано и проведено на основата на собствен за докторанта модел, логически синтезиран от теоретичните анализи в предходните две теоретични глави. Емпиричната информация е подходящо обработена, а качествените анализи са задълбочени и са признак за изразена изследователска култура на автора на разработката и дълбочина на интердисциплинарно осмисляне на проблематиката.

Дисертационният труд притежава научни и научно-приложни приноси, в актуална област на познанието за човека и присъствието му в обществената среда и взаимодействието с нея.

Авторефератът отразява изцяло съдържанието на дисертационния труд.

Основните резултати от дисертационното изследване са представени на научната общественост и заинтересованите аудитории на научни конференции, широко обсъдени и публикувани в сборници с научни доклади.

Изямам съществени забележки по предложения дисертационен труд.

Не съм констатирал плагиатство от докторанта. Литературните източници са ползвани коректно.

II. Научни и научно-приложни приноси:

Дисертационният труд дава основание за формулиране на следните *научни и научно-приложни приноси*:

1. Направен е задълбочен, критичен анализ на понятието „сигурност“ и моделите за научното му представяне, като е разкрита потребността от интердисциплинарност на знанието в тази сфера и е показано, че в крайна сметка рефлексията на състоянието на националната сигурност зависи от крайния „потребител“ на тази сигурност, от това как отделният човек преживява, т.е. съотнася собственото съществуване към отделните фрагменти на действителността и т.н. „обективни“ фактори на сигурността.

2. Чрез осъществено собствено емпирично изследване, с логичен методологичен модел и прецизно подбрана процедура и инструменти за събиране на емпирична информация, е разкрито влиянието на личностни диспозиции върху преживяванията на личната сигурност, респективно несигурност, при взаимодействието на индивида със средата.

3. Синтезирани са две личностни диспозиции - „диспозиция за застрашеност“ и „диспозиция на сигурност“, с непосредствено влияние върху преживяванията за индивидуалната сигурност и на тази основа са формулирани практически препоръки за осмисляне на влиянието и подходите на медиите и политическите субекти при представяне на теми свързани с индивидуалната сигурност.

4. Очертани са значими изследователски перспективи в предметната област на дисертационния труд.

III. Заключение

Представеният дисертационен труд е цялостно, актуално интердисциплинарно изследване, в значима област на знанието за човека, неговите преживявания и поведение. Има характеристики на завършен монографичен труд, с ясно очертани изследователски перспективи. Научните приноси са от теоретичен и приложно-практичен характер.

Цялостната ми оценка за труда е положителна и това ми дава основание да препоръчам на уважаемите членове на научното жури, напълно убедено, да **гласуват за присъждането на Деян Минков Хаджийски на ОНС „доктор“**, Област на висше образование 9. „Сигурност и отбрана“, Професионално направление 9.1. „Национална сигурност“.

01.12.2020 г.
гр. Варна

Изготвил становището:

Проф. д.н. Валери Стоянов